

ЕКСПАНСІЯ ФІНАНСОВОГО КАПІТАЛУ І КОНЦЕНТРАЦІЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

К.е.н., доцент **САПИЧ В.І.**,
Сумська філія Харківського національного
університету внутрішніх справ
К.е.н., доцент **САПИЧ Н.М.**,
Сумський національний аграрний університет

За даними останнього звіту Всесвітнього економічного форуму про глобальну конкурентоспроможність у 2012–2013 рр. для України фактором, який у найбільшій мірі стримував розвиток економіки, була доступність фінансування (15,3 бали). Негативний вплив даного фактору був навіть вищим за такі фактори, як корупція (14,0 бали) та податкове регулювання (13,6 бали). Враховуючі специфічні риси сільськогосподарського виробництва (в першу чергу його сезонність, значні коливання рівня рентабельності різних галузей, а також наявність високих ризиків від недостатньої прогнозованості кон'юнктури продовольчих ринків), фінансове забезпечення для аграрного сектору економіки має особливе значення.

Останні роки в Україні високими темпами відбувається концентрація сільськогосподарських угідь у користуванні найбільших товаровиробників. Дані Держкомстату України показують, що за 2005-2012 рр. сільськогосподарські підприємства, землекористування яких перевищувало 10 тис. га, збільшили питому вагу своїх площ в їх загальній кількості по країні з 2,5 до 15,3%, при цьому середня площа землі у розпорядженні кожного з них зросла з 13205 до 20467 га, сумарно досягнувши 3356,5 тис. га. Значна кількість цих підприємств входить до складу агрохолдингів. Національний агропортал Latifundist.com наводить список 100 найкрупніших в Україні землекористувачів, які сконцентрували у своєму обробітку по 10 тис. га і більше земельних угідь. По даним на квітень 2014 р. у 16-ти з цих агроформувачів земельний банк складав понад 100 тис. га. Найбільші площі були у таких агрохолдингах, як Укрлендфармінг (670 тис. га), Кернел Групп (422 тис. га), NCH (400 тис. га), Миронівський Хлібопродукт (320 тис. га) та Мрія Агрохолдинг (320 тис. га). Збільшення земельного банку найзначніших агрохолдингів відбувається як на основі злиття і поглинання серед самих агрохолдингів, так і через додаткову оренду сільськогосподарських угідь.

Концентрація сільськогосподарських угідь агрохолдингами відбувається на основі їх фінансової експансії як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках. Шляхом створення власних банківських структур агрохолдинги мають можливість залучати у своє користування значні кредитні ресурси. Глава ради директорів найбільшого в Європі агрохолдингу Укрлендфармінг Олег Бахматюк став власником VAB Банку. Власники агрохолдингу Мрія (Іван Гута і родина) у 2011 р. створили DV Банк. Саме завдяки власним банкам лише за минулий рік Укрлендфармінг збільшив своє землекористування з 532 тис. га до 670 тис. га (на 25,9%), а Мрія Агрохолдинг – з 295 тис. га до 320 тис. га (на 8,5%).

Агрохолдинги розширюють активи за рахунок проведення IPO на міжнародних фондових біржах. Так, 29 квітня 2010 р. Український агрохолдинг «Авангард» (SPV-компанія Avangardco Investments Public Limited), реорганізований у подальшому у агрохолдинг Укрлендфармінг, під час первинного розміщення акцій на Лондонській фондовій біржі залучив 216 млн. дол. за 20% акціонерного капіталу. По даним на квітень 2014 р. акції 15 українських агрохолдингів були представлені на Варшавській, Лондонській, Франкфуртській, Паризькій та Стокгольмській фондових біржах.

Мобілізація фінансових ресурсів на внутрішньому і зовнішньому ринках дозволяє агрохолдингам не лише залучати найсучасніші технології, але і сплачувати порівняно з іншими суб'єктами земельних відносин, які орендують сільськогосподарські землі, більш високу орендну плату. Саме з цієї причини посилюється концентрація земельних ресурсів у користуванні агрохолдингів і угіддя у обробітку звичайних сільгосппідприємств скорочуються. За умов низького рівня доходів власників земельних паїв і земельних наділів навіть незначне підвищення орендної плати має для них відчутне значення. Проте даний позитивний ефект для землевласників супроводжується значно більшими негативними наслідками для суспільства.

У еколого-економічному контексті для сільськогосподарського виробництва землекористування на значних площах призводить до наступних негативних наслідків. По-перше, це послаблення конкуренції у аграрному секторі, яка є рушійною силою економічного прогресу. По-друге, це порушення сівозмін, що призводить до погіршення родючості сільськогосподарських угідь. Агрохолдинги спеціалізуються на виробництві високорентабельних експортоорієнтованих культур, в тому числі соняшника і кукурудзи, які у найбільшій мірі виснажують родючість ґрунтів. Недотримання сівозмін є характерним для діяльності агрохолдингів, хоча 4 червня 2009 р. Верховна Рада ухвалила Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України про збереження родючості ґрунтів", яким запроваджується обов'язкове застосування сівозмін. Згідно з чинним законодавством, земельні ділянки сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва повинні використовуватися відповідно до розроблених і затверджених в установленому порядку проектів землеустрою. Вони повинні забезпечити еколого-економічне обґрунтування сівозміни, впорядкування угідь і передбачають заходи по охороні земель. І по-третє, концентрація земельних ресурсів агрохолдингами обмежує можливості розвитку багатокладності і різноманіття організаційно-правових форм господарювання, що є основою аграрного сектору у провідних країнах світу.

Негативними соціальними наслідками діяльності агрохолдингів для сільських територій є низька зайнятість сільського населення і відсутність податкових платежів у місцеві бюджети. Безумовно, позитивною стороною діяльності агрохолдингів є застосування високопродуктивних технологій, проте агрохолдинги переважно

спеціалізуються на малотрудомістких галузях рільництва. Це означає, що на сільських територіях, де господарюють агрохолдинги, безробіття є значно вищим.

За результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки. Агрохолдинги, завдяки експансії фінансового капіталу, концентрують у своєму землекористуванні значні площі сільськогосподарських угідь. Оскільки це призводить до негативних соціальних та еколого-економічних наслідків, то законодавчо необхідно обмежити максимально допустиму площу землі, яку можуть орендувати агрохолдинги. Для збереження родючості ґрунтів актуальною проблемою є забезпечення неухильного дотримання агрохолдингами проектів землеустрою з відповідними сівоzmінами. Надмірна концентрація земельних ресурсів агрохолдингами створює певні ризики, які впливають на стан продовольчої безпеки країни у виробничому і соціальному аспектах. У податкове законодавство необхідно ввести зміни, згідно яких агрохолдинги незалежно від місця їх реєстрації були б зобов'язані сплачувати фіксований сільськогосподарський податок (або земельний податок) до місцевих бюджетів сільських рад, яким за територіальним поділом належать орендовані ними землі. Концентрація земельних ресурсів має відбуватися у таких межах, які б не стримували розвиток багатокладності і різноманіття організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі економіки України.